

ANALISI I PERSPECTIVES DE LA POLITICA CIENTIFICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

a càrrec

d'EMILI GIRALT
President de l'Institut d'Estudis Catalans

Haig de començar per felicitar la Societat Catalana de Física per aquesta iniciativa de promoure una reflexió sobre la política científica de Catalunya, en general i, en particular, de l'Institut d'Estudis Catalans.

Parlaré a títol molt personal perquè el Ple de l'Institut d'Estudis Catalans no ha celebrat cap debat sobre política científica, almenys en aquests últims temps en què la dinàmica –o com deia l'amic Jordi Porta, la nova dinàmica de l'Institut pot fer pensar que comencem a tenir alguna idea clara sobre política científica. Tampoc el Consell Permanent no ha tractat a fons aquesta qüestió. És prou sabut de tots que el Consell Permanent dels últims tres anys ha hagut d'esmerçar més temps a resoldre problemes de subsistència, de subsistència gairebé física de l'Institut que no pas a tractar qüestions programàtiques de política científica.

La política científica, sense que jo pretengui definir-la, entenc –i potser també això és una apreciació personal– que és un atribut de la sobirania i, constatat això, sembla per tant, que Catalunya no pot tenir una política científica o que, en tot cas, la tindrà en la mateixa mesura que en té sobirania, és a dir, subordinada, com ho és tota la política de Catalunya.

Si examinem el marc jurídic i polític actual, trobem que la recerca, segons l'Estatut, és una competència exclusiva de la Generalitat de Catalunya, però és una competència no traspasada i, de fet, l'anomenada Ley de la Ciencia, ha oblidat el contingut de l'Estatut com altres lleis del Govern espanyol han oblidat les competències que l'Estatut reservava a la Generalitat amb caràcter exclusiu. Això no vol dir que la recerca sigui impossible a Catalunya, però sí que en aquest marc –que sembla que és vigent o almenys

l'establert, de fet— la recerca serà sempre objecte d'una política subordinada a decisions que no són preses a Catalunya, l'ordre de prioritats de les possibles opcions de política científica potser no serà el que desitjaríem o el que objectivament convindria a Catalunya.

Si, com és previsible, les coses no canvien, Catalunya haurà de limitar el seu paper en política científica a executar allò que el Govern central haurà decidit o, en el millor dels casos, a cercar una coordinació amb l'Estat a través d'organismes mixtos de gestió, cosa que tampoc no existeix en aquest moment.

Em sembla, però, que no és aquest el moment de tractar aquestes qüestions que transcendeixen el tema que he de tractar aquesta tarda. D'acord amb l'enunciat que m'ha estat donat d'aquesta ponència (que pel que fa a la meva intervenció és excessiu qualificar-la de ponència) el que cal és tractar dos aspectes: un, és l'anàlisi de la política científica de l'Institut, que jo entenc que deu voler dir de la situació actual; i un altre, les perspectives, que m'imagino que ha de consistir en donar una mirada al futur, sigui immediat, pròxim o llunyà.

A l'Institut d'Estudis Catalans la recerca científica es fa —i vaig a dir una sèrie d'obvietats— per iniciativa personal dels mateixos membres de l'Institut, en forma d'un treball individual o bé en equip, o es fa també per acord d'una de les quatre seccions, comptant, evidentment, amb el treball personal o en equip dels seus membres. Però es fa també un altre tipus de treball científic que compta, és clar, amb l'acord de la secció interessada, però que és el resultat d'una proposta feta per alguna institució o organisme internacional, com per exemple la Unió Acadèmica Internacional en el terreny de les humanitats. Així, per exemple, el *Corpus Vitrearum*, el *Corpus Vasorum Antiquorum*, el Diccionari del llatí medieval, l'edició i estudi de les obres filosòfiques d'Arnau de Vilanova, etc. Tots aquests treballs formen part d'uns projectes d'abast internacional.

En el terreny de les ciències, en aquest moment només recordo la Cartografia de Briòfits, la Corologia de la Flora Vascular dels Països Catalans, i l'estudi de la microsismicitat al Pirineu, però és possible que n'hi hagi algun més.

Ara bé, el conjunt d'aquests treballs —molt meritoris sens dubte, que mereixen els millors qualificatius— no constitueix de cap manera una política de recerca. No la constitueixen tampoc els programes que responen a convenis específics amb institucions determinades, generalment públiques, però també privades, per més que siguin molt positius, compleixin una funció concreta i omplin una parcel·la d'aquest vast camp de la recerca científica.

Aquests programes de recerca no poden respondre a una política científica, que ben mirat no existeix a Catalunya, sinó que més aviat són actes voluntaristes de professors universitaris o d'investigadors del Consejo, que han trobat —han cercat i han trobat— a fora, en una empresa o en les institu-

cions, la possibilitat de rebre una subvenció per a fer els treballs que duïen entre mans o d'altres que han estat projectats, i han ofert a l'Institut d'Estudis Catalans la possibilitat d'encapçalar aquests programes de recerca, de fer-se'ls propis.

Generalment, però, l'Institut d'Estudis Catalans des del punt de vista institucional, corporatiu, només fa de pagador d'aquests treballs; rep unes subvencions i, en el seu moment (i de vegades, per desgràcia, no en el seu moment, perquè l'Institut ha viscut realment entrampat econòmicament durant aquests últims temps) l'Institut paga les despeses ocasionades per l'equip que treballa i fa la recerca convinguda amb l'entitat subvencionadora.

Per sort, aquests programes són molts, o són uns quants —onze exactament, que representen per a l'Institut un ingrés de 156 milions de pessetes destinats exclusivament a la realització del programa respectiu— i tenen tendència a augmentar, i aquesta tendència és bona, però de cap manera constitueixen una política científica. Són aquests programes i no uns altres, no per cap ordre prioritari que respongui a uns criteris de primar la recerca en una direcció determinada, sinó que en gran part són fills de la casualitat, són el resultat d'aquest acte voluntarista i de l'atzar d'haver trobat el mecenatge corresponent.

En comptes dels que tenim, podien haver estat uns altres programes. Per exemple: un programa estudia la sismicitat al túnel del Cadí o al monestir de Poblet. Doncs, bé, aquest programa, és a dir un programa semblant, igual podia haver estudiat un altre tema, igual hauria pogut arribar a l'Institut un programa sobre el microclima d'un racó de la comarca de l'Alt Urgell o un altre programa sobre la fauna microbiana que intervé en la fabricació del formatge. És a dir, és l'atzar, en gran part, el que ha fet possible a l'Institut la realització de determinats projectes de recerca i no uns altres.

L'atzar i, cal dir-ho i destacar-ho, la voluntat de captació d'aquestes possibilitats per part de membres de l'Institut o de les seves filials, voluntat que tradueix —i això és molt important des del punt de vista humà— una gran adhesió a l'Institut i el ferm convenciment que això que arriba una mica per atzar, l'Institut ho hauria de tenir previst i planificat i ho hauria de realitzar d'una manera totalment institucionalitzada i regular.

Un exemple pot acabar d'illustrar el que vull dir. Tots sabeu que per a la formació del banc de dades del Diccionari del català contemporani, el Ministeri d'Educació i Ciència ha donat, fa poc, 74 milions de pessetes i ha promès altres tants milions durant dos anys més; això és fantàstic, podem estar d'enhonorabona! Ara bé, creure que la política científica de la Secció Filològica de l'Institut és només això, seria un error.

La confecció d'aquest Diccionari forma part de la política de la Secció Filològica, però —em sembla que tots hi podem estar d'acord— també és una funció d'aquesta política fixar la normativa de la llengua, vigilar el procés de

normalització lingüística, publicar el desitjat diccionari general superador del Fabra i moltes coses més.

El que potser s'esdevé és que en aquests moments la Secció Filològica no té planificada la seva política de recerca –o almenys no l'ha feta pública; potser hi ha un debat intern, però no ha arribat ni tan sols al Ple de l'Institut. I exactament el mateix podríem dir de les restants Seccions.

Pensem, per exemple, en el Centre de Recerca Matemàtica, molt important, un element probablement fonamental, bàsic per a ulteriors desenvolupaments de la ciència a Catalunya; però en el camp de les matemàtiques tampoc no podem considerar que estigui tot resolt pel fet que hi hagi un Centre de Recerca Matemàtica, ni la seva existència demostra que la Secció de Ciències tingui en aquest punt planificada la seva tasca.

D'altra banda, una política científica realment vàlida per a Catalunya no la pot formular únicament l'Institut d'Estudis Catalans. Entenc (i repeteixo que tot el que dic són consideracions molt personals, de manera que no parlo pas donant compte d'uns criteris establerts pel Consell Permanent o pel Ple de l'Institut) entenc, deia, que aquesta política científica, que no pot ser d'altra que la política científica de la Generalitat, s'ha de sostenir sobre quatre pilars que són: l'Institut, la Universitat –ho dic en singular perquè considero que entre les tres universitats hi hauria d'haver una gran cohesió–, el Consell Superior d'Investigacions Científiques i la CIRIT. Aquests són, segons el meu parer, els quatre pilars de la recerca científica a Catalunya, amb recursos que poden procedir d'institucions públiques o privades. I aquestes quatre institucions, sense cercar un protagonisme exclusiu, són les que haurien de posar el coll a realitzar i a formular, en primer lloc, una política científica.

¿Quines són les relacions de l'Institut amb cadascun d'aquest pilars? Comencem per la Universitat.

L'Institut d'Estudis Catalans té signats sengles convenis marc amb cada una de les tres universitats, i amb dues d'elles –la de Barcelona i l'Autònoma– té signats convenis específics. Entre les universitats i l'Institut les relacions institucionals són bones, però, sens dubte, millorables. De vegades dóna la impressió, no tant parlant amb les màximes jerarquies universitàries com, amb persones que hi són a la vora, o amb simples professors, que la Universitat i l'Institut s'estan disputant les porcions d'un mateix pastís i que per això es miren amb gelosia. La culpa pot ser d'ambdues institucions, però, objectivament, cal dir que la veritable causa és que el pastís és realment molt petit, molt esquifit.

A nivell personal les relacions són excel·lents. Una part important del professorat universitari –important quantitativament i qualitativament– té vinculacions directes amb l'Institut d'Estudis Catalans o amb les seves filials, i aquest capital humà és per a nosaltres, per a l'Institut, un capital no solament estimat, sinó molt sovint utilitzat.

Ara bé, també és cert que malgrat les relacions personals hi ha una mútua ignorància institucional. L'Institut d'Estudis Catalans ignora, en general, què investiga tal o qual universitat. I les universitats suposo que ignoren el que es fa des de l'Institut. Això, per bé que ho hem de lamentar no ens ha de sorprendre, perquè en aquests moments i dins el mateix Institut, no hi ha tampoc cap Secció que sàpiga el que fa una altra; perquè els Plens de l'Institut no serveixen per intercomunicar-nos problemes al voltant d'una recerca, ni el resultat d'una recerca concreta: els Plens de l'Institut no tenen actualment res de sessió científica: són actes de pura rutina acadèmica.

Tanmateix, no hem de creure que això només passa a l'Institut. Els qui som universitaris sabem que departaments situats en un mateix edifici ignoren el que passa al pis de sobre o al pis de sota, on hi ha un altre departament dedicat a matèries d'estudi molt afins.

Tot això és el resultat d'una falta d'integració d'aquestes institucions en una política científica comuna. Potser el camí per a la solució, o una manera de començar a cercar-la, seria utilitzar des de l'Institut el Consell Interuniversitari, que és un organisme que representa les tres universitats, que va ser creat amb la intenció de coordinar llur tasca, i que podria no solament promoure la coordinació entre elles sinó amb l'exterior, i concretament amb l'Institut. Aquest podria ser un camí.

Relacions de l'Institut amb un altre d'aquells pilars: el Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Amb el Consejo tenim un conveni marc, que a mitjans de l'any passat fou renovat, així com diversos convenis específics.

Les relacions institucionals evidentment podrien millorar. Determinats recels, que potser hi va haver en un moment, avui no hi són, però de totes maneres les relacions i els intercanvis es podrien multiplicar. L'Institut ha de comptar amb el Consejo en el terreny institucional, de la mateixa manera que en el personal —és a dir, amb investigadors i professors del Consejo— hi compta repetidament.

Relacions amb la Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica. Les relacions són bones però caldria que fossin més intenses. Caldria que dins l'organigrama de la CIRIT i dins el seu funcionament efectiu, l'Institut d'Estudis Catalans —no únicament a títol personal, sinó l'Institut com a tal, corporativament— hi tingués una presència real i activa. És probable i desitjable que la vinculació establerta recentment entre la CIRIT i la Conselleria d'Ensenyament, de la qual també en depèn pressupostàriament l'Institut, contribueixi a fer que aquest defecte disminueixi o sigui pal·liat. Però amb això sol, només serà pal·liat ja que no serà eliminat si no hi ha una voluntat d'aproximació, de col·laboració entre les dues parts.

Ultra la subvenció del Centre de Recerca Matemàtica, la forma de col·laboració habitual entre les dues institucions ha estat a través dels cursos que en diem Cursos de la CIRIT. És a dir, la CIRIT subvenciona les despe-

ses d'estada i viatge dels professors estrangers que són invitats per l'Institut o per les seves filials. Això representa anualment entre 5 i 6 milions de pessetes, i els resultats sembla que són molt satisfactoris.

Entrem ara a la segona part d'aquesta ponència: perspectives d'una política científica. L'Institut d'Estudis Catalans no pot fer, com va fer el Consejo dels anys quaranta, de dibuixar un arbre, l'arbre de la ciència, amb totes les seves branques i omplir-les totes de fruit. És el que deia dies enrera el Dr. Heribert Barrera en una entrevista que li va fer un periòdic: que no hi ha cap país del món que ho pugui fer tot en el camp de la recerca, i Catalunya menys que molts països. Deia l'actual Vice-president de la CIRIT: "hem d'adonar-nos de les nostres possibilitats". Sóc de l'opinió que en aquest "adonar-nos de les nostres possibilitats", de les nostres limitacions, hi ha el punt de partida del que ha de ser una política científica.

Les perspectives, tant immediates com a llarg termini, van lligades a la idea que pugui tenir la Generalitat respecte a l'Institut. I quan dic Generalitat entenc allò que els textos jurídics entenen per Generalitat, és a dir: Presidència, Consell Executiu i Parlament. L'Institut d'Estudis Catalans serà –i farà– allò que vulgui la Presidència, el Consell Executiu i el Parlament de Catalunya.

En la reorganització que durant aquests últims temps ha dut a terme l'Institut, la Generalitat ha vist que l'Institut podia ser efectivament un d'aquests pilars de la recerca de què us parlava abans. En aquests moments crec que la Generalitat s'ha adonat que l'Institut pot assegurar, més que qualsevol altra institució –inclosa fins i tot la mateixa Universitat– la projecció a l'exterior de la cultura catalana, cultura catalana manifestada amb rigor acadèmic. I, al mateix temps, cosa que per a ella ha de ser important, la Generalitat no ignora que l'Institut és l'única institució –molt més que la pròpia Universitat– que pot assegurar l'expressió en català de la producció científica. És a dir, jo m'atreviria a dir que en aquests moments la Generalitat sap, té consciència, que l'Institut pot ser, no és pas que ho sigui encara, però que pot ser una mena de clau de volta de la recerca i de la producció científica del País. I com que la Generalitat ha vist això i l'Institut d'Estudis Catalans ha demostrat que no es volia resignar al paper de fer la viu-viu, amb el perill de convertir-se en una acadèmia regional, la Generalitat i l'Institut s'han trobat. Hi hauria moltes anècdotes a explicar, però des del punt de vista jurídic, el resultat ha cristallitzat en el conveni que es va signar el passat dia 22 de desembre.

En virtut d'aquest conveni, i amb això ja entrem en un terreny eminentment pràctic o de possibilitats pràctiques, la Generalitat a proposta del Conseller d'Ensenyament nomenarà una persona "de reconegut prestigi en els àmbits científics i tecnològics" que ha de servir de nexa entre la Generalitat i l'Institut. Aquesta persona no ha estat designada encara.

Un altre punt del conveni és la creació d'una comissió paritària –que

tampoc no ha estat formada— amb representants de l'Institut i de la Generalitat, que ha de tenir per objecte el seguiment del predit conveni i l'establiment de “vies específiques de col·laboració” entre ambdues institucions.

A més a més, hom preveu la possibilitat que durant aquest any 89 s'arribi a l'aprovació d'una llei que, d'una manera regular i definitiva, estabilitzi el finançament de l'Institut i comporti la incorporació de les seves tasques al projecte polític-científic que la Generalitat haurà de formular.

En virtut d'aquest mateix conveni l'Institut serà enguany subvencionat amb 300 milions de pessetes de lliure disposició, més 60 milions que han de servir per a disminuir els deutes que portàvem, que eren bastant més de 60 milions. Si a això hi afegim els 50 milions de la subvenció de la Conselleria de Cultura —destinats gairebé del tot a la Secció Filològica— els 156 milions procedents dels programes de recerca ja esmentats, tenim que l'Institut disposarà durant el present exercici d'uns 566 milions de pessetes. No és una quantitat insignificant; no és tampoc una quantitat com per poder protagonitzar una política científica. És una quantitat que permet només un modest acte de presència en el món de la recerca i l'alta cultura.

I, mirant el futur: el dia que els nous estatuts estiguin aprovats, què farà l'Institut? Bé, l'Institut haurà de procedir a una reorganització interna; podrà tenir més seccions de les que té; podrà tenir, per tant, més membres, més membres amb plenitud de drets, i acabarem així amb aquesta discriminació odiosa de membres amb vot i veu, i membres només amb veu. En el futur, jo n'estic segur, l'Institut tindrà més dotació i, per tant, les seccions, les filials, els programes de recerca i les publicacions, tot podrà ser millorat o incrementat. Una tasca que l'Institut s'ha d'imposar és acabar el Llibre Blanc de la Recerca, que per la informació que ha de contenir permetrà de fer un balanç de la realitat de la investigació a Catalunya en aquest moment i de les necessitats futures. Amb d'altres publicacions es donarà sortida als treballs realitzats per l'Institut i per les seves filials, i al mateix temps s'assegurarà l'intercanvi que no és tan sols una manera de contribuir a l'enriquiment de la Biblioteca de Catalunya —que és allà on van a parar els llibres que per intercanvi amb acadèmies d'arreu del món arriben a l'Institut—, sinó al mateix temps es donarà fe de vida de l'alta cultura de Catalunya a un nivell acadèmic internacional.

Per últim, però també formant part de la política científica, amb els nous estatuts i amb la dinamització consegüent, l'Institut podrà crear delegacions al País Valencià i a Mallorca que, si més no, ens ajudaran a complir amb el precepte estatutari que confereix a l'Institut d'Estudis Catalans un camp d'actuació a totes les terres de llengua i cultura catalanes.

Això és tot, senyors: gràcies per la vostra presència.